

EL DIALECTE SEGONS POMPEU FABRA (1897-1932)

Joan COSTA CARRERAS
Universitat Pompeu Fabra

1. INTRODUCCIÓ¹

Costa Carreras (2005 i 2009) va analitzar el següent text fabrià de 1920: «encara que [les deformacions de tota llei que la nostra llengua ha sofert sota la influència castellana] persistissin, el català estaria lluny d'ésser respecte al castellà el que és l'andalús o el mateix bable. No és un de tants *dialectos españoles*» («Conversa filològica» del 25/5/1920). El lector amb coneixements de lingüística romànica sap que l'andalús és una varietat geolèxica de l'espanyol i que el «bable» no ho és, sinó que és una llengua independent. Aquest treball analitza com Fabra desenvolupa el doble sentit contingut en el sintagma *dialectos españoles*. Ho fem analitzant, a banda d'aquest text, textos fabrians de 1897, 1901, 1906, 1913 i 1924 i el *DGLC*.

Ens proposem analitzar, seguint una exposició cronològica, aquests dos conceptes de *dialecte*, anàlisi que esperem que permetrà entendre per què Fabra qualificava el «bable» de «dialecte» el 1901 i el 1913 i de «*dialecto español*» el 1920 (també analitzant altres textos, de 1897, 1901, 1906, 1913 i 1924). També repassarem les definicions de les unitats lèxiques pertinents al *Diccionari general de la llengua catalana*, a la primera edició (*DGLC* 1932), que s'havia anat publicant per fascicles entre 1931 i 1932, després de treballar-hi «intensament durant sis anys» (Mir / Solà 2007: 9): això vol dir des del 1926.

La pregunta subjacent a aquest procediment és si Fabra té un sistema conceptual coherent, ja des de «Fabra abans de Fabra» (1897) i fins al 1934, passant pel treball lexicogràfic entre 1926 i 1931. La nostra hipòtesi és que sí: la intentarem falsar mitjançant l'anàlisi de les ocurrences de *dialecte* 'llengua subordinada a una altra' i *dialecte* 'varietat d'una llengua'.

1. Una primeríssima versió d'aquest treball va ser presentada al Congrés de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes que va tenir lloc a Vic el 2021.

2. TERMES PERTINENTS USATS PER FABRA

2.1. 1897: EL CATALÀ NO ÉS UN «DIALECTE»

A la conferència «La definició de la llengua catalana» (Fabra 1897), segons el cronista, Fabra fa les referències següents al concepte de *dialecte* aplicat al català:

a) «[...] es costumbre darla, en sentido de desdén, el calificativo de *dialecto*, ocurriendo casi siempre que los que tal dicen desconocen hasta el valor de la palabra *dialecto*, pues se cree que éste es un idioma que procede de otro, cuando acontece lo contrario».² I més endavant «por dialecto se entiende una lengua que procede de otra neolatina, y por tanto inferior»: no calen gaires comentaris. Al final, però, admet el caràcter dinàmic dels processos de dialectalització i lingüificació (v. Costa Carreras, en premsa): «Convengamos, si se quiere, [...] en que el catalán haya sido un dialecto, pero ahora la literatura que ha producido una *Atlántida* como la de Verdaguer, es la prueba más palpable de que no puede haber surgido sin ser una verdadera lengua». En termes de Coseriu (1981: 14), el català havia esdevingut quasi un dialecte «terciari» del castellà; però ha deixat de ser-ho. Només ho continua essent quan els catalans parlen castellà, cas en què produeixen el que seria el castellà regional català.

b) «Para aclarar este punto historió cómo se han ido formando los lenguajes que hoy se hablan, explicando que antes de las nacionalidades existían una infinidad de hablas románicas, que no eran tan diferentes que no coincidieran en muchos caracteres capitales. Por accidentes históricos, uno de los dialectos triunfa sobre los demás y éstos con el tiempo degeneran y se corrompen. El que logra predominar, absorbe a todos y queda como lengua oficial. Así, pues, los dialectos son los que sirven de base a las lenguas reconocidas.». Aquesta última frase explica el que abans el cronista deia que «acontece lo contrario»: un «lenguaje [...] procede» d'un dels dialectes previs. Concorde amb l'exposició que en fa Joseph (1987) i la distinció de Coseriu (1981: 14) entre dialectes «primaris» («una infinidad de hablas románicas»; «los dialectos son los que sirven de base a las lenguas reconocidas»), «secundaris» (no explícit al fragment: les varietats d'un dialecte primari romànic esdevingut «lengua») i «terciaris» («uno de los dialectos triunfa sobre los demás y éstos con el tiempo degeneran y se corrompen. El que logra predominar, absorbe a todos y queda como lengua oficial»).

c) «Cuando los grandes Estados se anexionan un territorio que habla la lengua de otro dominio, a veces ésta sucumbe, queda anulada por la lengua oficial, que va minando hasta que logra vencer e imponerse, mientras que otras veces cuesta el que esto suceda, principalmente cuando se ha poseído o posee una literatura, como le ocurre al catalán.». La llengua del territori ocupat passa a ser dominada, subordinada, com a «dialecte terciari», a la de l'Estat dominador.

2. En aquesta última frase el cronista demostra no haver entès el que va dir Fabra, ja que el contrari que l'idioma A procedeix del B és que el B procedeix de l'A: la idea que un dialecte procedeix d'una llengua roman intacta.

d) Els que diuen que «el catalán es tan sólo una mezcolanza del castellano y del francés» justifiquen aquest prejudici buscant «las analogías que hay entre ellos y no ven las diferencias que los separan» o que «el catalán se le parece [al provenzal] y que éste tuvo una literatura floreciente; pues, nada, el catalán, añaden, deriva de aquél». Anàlisis superficials serveixen de base per a una altra argumentació del caràcter dialectal del català.

2.2. 5 DE JULIOL DE 1901: «EL CATALÀ, DIALECTE»³

Intentem agrupar els conceptes de la notícia d'aquesta conferència apareguda a *La Veu de Catalunya* (7.VII.1901; Fabra 1901a). D'acord amb les dicotomies de Thomas (1991), Fabra adopta la perspectiva «rural»: «estudi seriós, profund, [...] del català parlat en totes les comarques de llengua catalana» (p. 328), per proposar que l'alliberament de la condició de dialecte també passa per girar els ulls cap a les varietats geogràfiques.

Quant a la paraula *dialecte*, Fabra diu que farà servir una «accepció potser no gaire científica [...] que vagament se li ve a atribuir sempre que es diu que el català és dialecte» (p. 327). El que pot voler-se significar amb aquesta paraula és que «el català no és una llengua independent, com el francès, el castellà i l'italià, sinó un idioma sota un altre, un idioma el desenrotllament del qual depèn exclusivament del desenrotllament de l'altre, un idioma en estat d'inferioritat a l'altre» (p. 327). Aquesta llengua de què dependria el català és el que el 1911 anomena «llengua patró» (v. Costa Carreras, en premsa) i identifica amb el castellà. La identificació de les dues llengües catalana i castellana «en el cervell dels catalans, s'ha fet quasi exclusivament a expenses del català. [...] ¿quan s'havia arribat en aquesta identitat, digueu-me si la llengua que havia arribat a ser una còpia de l'altra, no n'haurà vingut a ser com un dialecte encara que originàriament el català i el castellà hagin sortit de dominis lingüístics diferents?» (p. 327). Segons Fabra, «el nostre castellà no serà ben bé el castellà dels castellans; però les diferències són més del domini de l'estilística que de la gramàtica» (p. 327). I conclou: «Un idioma que es troba en aquest cas, bé pot anomenar-se'l dialecte. Cap altra denominació expressaria millor el seu estat d'inferioritat; de dependència envers un altre» (p. 328). En termes de Coseriu (1981: 14), d'una banda el castellà dels catalans és un dialecte «terciari», el castellà «regional» parlat per catalans (p. 327); però, de l'altra, el català ho és perquè és una varietat «dependent» del castellà.

Cal suposar que l'accepció «científica», que no s'entreté a «justificar, com podria, [...] amb raons d'ordre científic», és la que dona al *DGLC* (1932): «Parlar caracteritzat per un conjunt de particularitats locals | Esp. Varietat regional d'una llengua.». Aquesta segona accepció, llegida sense apriorismes, no exclou ni que el castellà parlat per catalans ni que el català convertit en «catanyol» siguin «varietats regionals» del castellà.

Fa les observacions següents sobre el bilingüisme dels catalans: «Els catalans no som un poble bilingüe, posseïm senzillament una sola llengua amb dos jocs de paraules; que ens donguin [sic] a traduir un paràgraf del castellà al català; no farem sinó traduir-lo al peu de la lletra, paraula per paraula [...]». Prèviament ha dit que «les diferències [entre

català i castellà] són més del domini de l'estilística que de la gramàtica» (p. 327-328). Es dedueix d'aquests fragments unes diferències segons els nivells lingüístics: n'hi ha més en «l'estilística» que en la «gramàtica»; en el lèxic, cal pensar que també són nombroses. Són sistemàtiques, ja que fem correspondre sistemàticament els mots de cada llengua. Per intentar entendre aquesta contraposició, consultem el *DGLC* (1932), segons el qual la gramàtica és la «branca de la lingüística que tracta de les classes de mots, llurs accidents o flexió, i llurs funcions i relacions dins la proposició; esp. art de parlar i escriure correctament una llengua, i el tractat o llibre en què s'ensenya aquest art [...]». I s'hi dedueix que l'estilística (que no defineix com a disciplina o àmbit) és l'àmbit relatiu a la «manera d'expressar el pensament en el llenguatge oral o escrit». Per tant, hi hauria menys diferències entre totes dues llengües pel que fa a «les classes de mots, llurs accidents o flexió, i llurs funcions i relacions dins la proposició» que en la «manera d'expressar el pensament en el llenguatge oral o escrit». ¿Porta el mot *pensament* al terreny de la identitat cultural, la idiosincràsia, el «geni» de la llengua, etc.?

2.3. DESEMBRE DE 1901: L'ASTURIÀ I L'ANDALÚS, «DIALECTES»

Intentem agrupar els conceptes d'aquest article (Fabra 1901b).⁴ L'escrit tracta de la ignorància que «tot lo món» i «les mateixes geografies espanyoles» tenen de la «literatura catalana», d'una «nacionalitat catalana» i de la llengua catalana. Denuncia que, «si parlen de la llengua catalana, és pera dir que existeix un dialecte català al costat d'un dialecte asturià i d'un dialecte andalús!».

Atès que el 1920 torna a esmentar el «dialecte asturià» i l'«andalús», analitzem en conjunt aquesta terminologia al § 2.6. Aquí simplement constatem que, amb la informació actual (Andrés 2022, Gargallo i Bastardas 2007, Metzeltin 2004/2007), català i asturià són dues llengües diferents del castellà, i que l'andalús és una varietat geogràfica d'aquesta.

2.4. 1906 DE LA CASTELLANITZACIÓ DEL CATALÀ⁵

Segons la crònica d'aquesta conferència (Fabra 1906), Fabra «[c]omença fent esment d'una conferència per ell donada anys endarrera en el Centre Excursionista de Catalunya en la que desenrotllà el tema *El català, dialecte*» (p. 330).⁶ A continuació, retreu «un article del catedràtic senyor Menéndez Pidal, en el qual, invocant al meu testimoni, sosté que la influència del castellà en el català és cada dia major i que l'idioma

4. Mantenim la grafia original.

5. V. § 2.7.

6. Correcció de Murgades (2013: 334): «Lapsus del conferenciant —o d'aquest transcriptor, com així mateix del de LT (1), que ho reporten semblantment; no en canvi el de LV (2)—: la conferència al·ludida és la pronunciada a l'Ateneu Barcelonès el 5.VII.1901, amb el títol «El català, dialecte» (050 bis).» V. § 2.2.

oficial tendeix a penetrar progressivament en la parla catalana, la qual passarà a ésser una varietat dialectal del castellà» (p. 330): un dialecte «terciari» (Coseriu 1981: 14), un «castellà regional». Afirmar que «aquesta conclusió és del tot falsa, i a evidenciar tot lo contrari dedicaré les meves explicacions». Denuncia que «molts de fora i també molts de dins de Catalunya [atribueixen] a la influència castellana totes aquelles evolucions del llenguatge català que l'han acostat a la parla dels castellans» (p. 330).

2.5. 1913: L'ASTURIÀ, «DIALECTE»

L'any 1913 Fabra informa que «en cat. es palatalitza la *l* inicial: *lupu* dona *llop*; això no ho fa cap altra llengua literaria. [...] En algún dialecte com l'asturià hi ha palatalització de la *l* inicial» (Fabra 1913).

Atès que el 1920 torna a esmentar el «dialecte asturià», analitzem en conjunt aquesta terminologia al § 2.6. Aquí ens limitem a constatar que en aquest text no queda dubte que Fabra qualifica l'asturià de «dialecte». Ho fa sense reflexionar o amb consciència plena? Notem també que fa servir «llengua literària» per referir-se al català.

2.6. 1920: EL CASTELLÀ, ¿ALHORA LLENGUA QUE EXERCEIX INFLUÈNCIA EN EL «BABLE»/ «ASTURIÀ» I VARIETAT QUE EXERCEIX INFLUÈNCIA EN L'ANDALÚS?

En la «Conversa filològica» del 25/5/1920 Fabra escriu:

[...] malgrat aquesta forta castellanització del català modern, aquest continua essent una cosa essencialment distinta del castellà. Cap aciençat no podria prendre'l mai com una variant del castellà, del qual difereix pregonament per una infinitat de trets fonètics i morfològics i àdhuc sintàctics i de lèxic. [...] encara que [les deformacions de tota llei que la nostra llengua ha sofert sota la influència castellana] persistissin, el català estaria lluny d'ésser respecte al castellà el que és l'andalús o el mateix bable. No és un de tants *dialectos españoles*⁷ [...] sinó una llengua perfectament distinta de la castellana.

[...] si agrupàvem aquestes [«les llengües novillatines»] tenint en compte llurs analogies i diferències, el català no entraria pas en el mateix grup que el castellà, del qual, per certs trets fonètics i morfològics importantíssims, difereix més que cap altra llengua romànica.» [Reproduït per Rafel (1983: 142-143)]

Fabra fa servir com a criteris definitoris, graduals, de l'autonomia d'una modalitat respecte a una altra el grau (superficial o pregon) de distància, la quantitat de trets (pocs, bastants, molts o una infinitat) i la sistematicitat d'aquestes diferències (en fonètica, morfologia, lèxic i sintaxi o només en un o uns d'aquests aspectes). Per tant, en textos diferents, el Mestre usa tres criteris:

7. Està al·ludint o contestant a les geografies espanyoles que esmenta el 1901? V. § 2.2.

- a) Un criteri quantitatiu: suma d'una sèrie de petits fets.
- b) Un criteri qualitatiu: petits fets, en aparença insignificants.
- c) Un criteri de grau: distància més o menys pregona.

Costa Carreras (2005: § 9.4.2.20) continua:

Un altre fet digne de comentari és l'ús dels gentilicis *castellà*, *espanyol*, *andalús* i *bable*. Pel que fa als dos primers, fa servir en aquesta *Conversa* sis vegades la unitat *castellà* o d'altres amb la mateixa arrel per referir-se a la llengua oficial de l'Estat. Aquesta sistematicitat i l'afirmació que el català no és «respecte al castellà el que és l'andalús o el mateix bable. No és un de tants *dialectos españoles* [...]» permeten dues interpretacions.

La primera interpretació, immediata atès que en aquest context Fabra ja ha parlat de les diferències entre espanyol i català i de les interferències d'aquell en aquest, és que creu que hi ha una distància creixent a) entre castellà i andalús, b) entre castellà i bable, i c) entre castellà i català, de manera que en la primera parella les dues modalitats són part de la mateixa llengua i en la tercera hi ha tanta distància que són dues llengües diferents.

La segona interpretació fa pensar que la unitat *españoles* no designa una entitat lingüística, sinó una entitat territorial. És a dir, si l'andalús —una varietat geogràfica del castellà— i el bable —una modalitat lingüística diferent del castellà però sense llengua literària— es dedueix que són «*dialectos españoles*», vol dir que el primer és espanyol lingüísticament i territorialment, i el segon, només territorialment. I el mot *dialecte*, aleshores, també significa dues coses al mateix temps: varietat geogràfica d'una llengua (l'andalús respecte al castellà) i modalitat lingüística sense varietat literària i subordinada a una altra (el bable respecte al castellà). Per tant, quan Fabra afirma que el català no és un dialecte espanyol, afirma, en aquest context, que és una llengua diferent del castellà i que té una varietat culta i elaborada que la n'allunya encara més.

Veient com hem vist en altres textos fabrians que la distància entre modalitats lingüístiques s'accentua per la presència d'una llengua literària, totes dues interpretacions —la primera més ajustada a la interpretació estricta del text, potser— són possibles i complementàries en el pensament fabrià.

I Costa Carreras (2009: 4.3.1.6) conclou: «Si al *DGLC* [v. § 2.8] un dialecte és una «varietat regional d'una llengua» i «espanyol» pot significar 'pertanyent a l'espanyol', d'acord amb els coneixements de la lingüística romànica, només l'andalús seria un «dialecte espanyol». Com resulta fora de discussió (Metzeltin 2004: 13, 69 i 88: d'Andrés, en c/e del 12/5/2022), l'anomenat *bable* és una llengua diferent del castellà.

D'acord amb Fabra (v. Costa Carreras, en premsa), una llengua patró té «sota la seva influència», imposa «els seus caminadors», a una altra llengua, com fa el castellà en els escriptors catalans.

Lamuela i Murgades (1984: 16) afirmen sobre aquest tema:

En la segona [definició] *llengua* és la manera de parlar en què es manifesten determinades activitats socials i culturals prestigiades, per oposició als *dialectes* [...] diglòssica[:] la *llengua alta* sol ser anomenada *llengua* i la *llengua baixa*, *dialecte*, menystenint el grau de diferenciació lingüística que hi pugui haver entre les dues i, sovint, prescindint del fet que la relació genètica sigui molt remota o falti completament. [...] *dialecte* [=] *patois* [...] *dialetti*

[A l']Estat espanyol[:] preval aquest criteri ideològic sobre els d'ordre lingüístic a l'hora de decidir el caràcter de *dialectes* de l'asturiano-leonès o de l'alt-aragonès.⁸ Aquest ús del terme *dialecte* es complau en l'ambigüitat[:] veure en la subordinació social d'una llengua a una altra una dependència lingüística, concepció que enforteix, si no determina, la tendència a acomodar la *llengua baixa* a la *llengua alta* [...] la reivindicació del nom de *llengua* [...] sol anar vinculada a una reacció antidiglossica [...].

I a la p. 18: «[...] Fabra, conscient de l'ambigüitat dels termes *llengua* i *dialecte*, emfasitzava l'ús de l'accepció que defineix la llengua com un conjunt de varietats i el dialecte com una d'aquestes varietats [...]».

Costa Carreras (2009: 4.4.2.2) afirma:

Pel que fa a la variació interlingüística, [...] cal destacar la *Conversa* del 13/12/1922 (Costa Carreras 2005: 9.4.2.21), en la qual hi ha un passatge («[...] és en gran part per la suma d'una sèrie de petits fets, en aparença insignificants, que la sintaxi d'una llengua es diferencia de la d'una altra llengua de la mateixa família»), en el comentari del qual ja hem destacat que el Mestre usa implícitament dos criteris per avaluar l'autonomia sintàctica d'una modalitat lingüística.

2.7. 1924: DE LA DEPURACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA

Intentem agrupar els conceptes del que diu Fabra en aquesta conferència. Comença referint-se a «dues conferències en aparença contradictòries» (p. 273).⁹ En la primera, de 1901 (v. § 2.2), diu que

desvetllava l'atenció sobre el perill que corriem d'anar a parar a una quasi identificació del nostre lèxic i de la nostra sintaxi amb el lèxic i la sintaxi de la llengua dominadora; i, donant al mot *dialecte* una de les accepcions en què llavors solia emprar-se quan se l'oposava al mot *llengua*, expressava la temença que, si no posàvem aturador a la influència pertorbadora de l'espanyol, el nostre llenguatge literari esdevindria en certa manera un dialecte d'aquesta llengua (p. 273).

8. Quan Fabra diu que el català no serà mai un dialecte de l'espanyol com ho són el bable o l'andalús, està relacionant les seves estructures. El fragment de Lamuela i Murgades no té en compte, almenys de moment, que la bilingüització dels «dialectòfons» «estergeix la seva V1 a la V2. És una reflexió al marge d'aquests usos dels bilingües. A continuació parlen de la dependència lingüística: que és primer, l'ou o la gallina?

9. Aclariment de Murgades (2013: 288) sobre les dues conferències: «2 La primera, el 5.VII.1901, sota el títol «El català, dialecte» (veg., *infra*, 050 bis)»: la que nosaltres comentem a § 2.2. «La segona, en dues sessions, el 26 i el 30.X.1906, sota el títol «De la castellanització del català» (veg., *infra*, 051 a i b)». La que comentem a § 2.4. Continua Murgades: «Vegeu entorn d'aquesta qüestió la comunicació de Menéndez Pidal (1908) presentada al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana. II 59-63 Autocitació a partir del seu discurs presidencial als Jocs Florals de Mataró; veg., *supra*, 037. II c) 357-360 Al·lusió tàcita a Mn. Alcover i, més en concret, a l'article en què resseguia exultant la multiplicitat de formes d'aquest pronom personal arreu dels Països Catalans (Alcover 1914-1915: 36-40, S 28-31); veg. també, *infra*, 42 b, lín. 29.».

Confirma el caràcter no científic de l'accepció de *dialecte* usada en aquella conferència. En la segona conferència (del 1906; v. § 2.4), «responent a Menéndez Pidal, [...] feia veure les diferències pregoneres que existeixen entre els dos idiomes hispànics, degudes al fet d'haver-se produït el desenvolupament del llatí vulgar en la nostra terra i en terres castellaneres amb entera independència l'un de l'altre» (p. 273): eren dos dialectes «primaris» (Coseriu 1981: 14) diferents, per la qual cosa, «malgrat la forta castellanització del català modern, el català, en front de l'espanyol, sempre hauria de considerar-se, no com un dialecte, sinó com una llengua independent» (p. 273).

I reconeix que en la primera d'aquelles conferències «el fet d'haver-hi emprat el mot *dialecte* en dues accepcions diferents pogué fer creure a algú que eren contradictòries» (p. 274). En la segona recorda que Menéndez Pidal «es complaïa a comparar la nostra llengua catalana» amb «el dialecte lleonès, [...] un dialecte colpit de decadència abans d'haver donat lloc a l'eclosió d'una llengua» (p. 274): un dialecte primari que no es convertí en llengua i ha esdevingut un dialecte terciari. I finalment declara que «no tractàvem de ressuscitar una llengua medieval, sinó de formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera» (p. 274).¹⁰ Ara el terme per a descriure la relació amb la llengua patró és «supeditació».

2.8. 1932: *DICCIONARI GENERAL DE LA LLENGUA CATALANA*

En aquest punt, seguint la cronologia fabriana, cal consultar al *DGLC* 1932 (Fabra 1932) les definicions dels conceptes que hem anat analitzant: *andalús*, *asturià*, *bable*, *castellà*, *dialecte* i *espanyol*:

Mots	<i>DGLC</i> 1932
<i>andalús</i>	«Natural d'Andalusia; pertanyent a aquesta regió o als seus habitants.»
<i>asturià</i>	«Natural[,] pertanyent a Astúries.»
<i>castellà</i>	«Natural de Castella, pertanyent a Castella o als seus habitants. [...] <i>La llengua castellana</i> . m. La llengua castellana, parlada en la major part d'Espanya i contrades colonitzades pels espanyols. Pertanyent a aquesta llengua.»
<i>dialecte</i>	«Parlar caracteritzat per un conjunt de particularitats locals Esp. Varietat regional d'una llengua. <i>El dialecte àtic</i> .»
<i>espanyol</i>	«Natural d'Espanya; pertanyent a Espanya i als seus naturals m. Llengua castellana. Pertanyent a aquesta llengua.»
<i>lleonès</i>	«Natural de Lleó; pertanyent a aquesta regió»
<i>parlar</i>	«[...] Llenguatge, sia llengua, o dialecte, o patuès, etc. <i>Els parlars de França. El parlar català</i> .»

10. Nota de Murgades (2013: 288): «Autocitació a partir del seu discurs presidencial als Jocs Florals de Mataró; veg., supra, 037.»

No recull *bable*.¹¹ No deixa de cridar l'atenció que en dos textos Fabra l'aparelli a l'andalús. El professor Ramón d'Andrés, de la Universidá d'Uviéu, ens informa (c/e del 12/5/2022) que «no coneixia aquests textos d'en Fabra, però d'un primer cop d'ull semblen no ser gaire discordants amb les controvèrsies de l'època. No diu, per tant, en Fabra res que no s'escoltés per aquells temps.». I que la «controvèrsia nominal de «llengua» o «dialecte» va existir, barrejada amb factors de valoració social».

Si fos així, Fabra usaria «dialecte» en dos sentits:

- a) «Varietat regional d'una llengua»: l'andalús respecte del castellà.
- b) «Varietat lingüística no desenvolupada i que està sota la influència d'una "llengua patró"» (terme de Fabra; v. Costa Carreras, en premsa): el bable respecte del castellà.

2.9. FABRA (1934)

En aquest discurs (Fabra 1934: 206) «El català perilla, ara més que mai, d'esdevenir un calc de la llengua castellana. Dins d'un règim de bilingüisme, l'únic mitjà de resistir a la influència pertorbadora de la llengua forastera, és la coneixença perfecta de la llengua materna.».

Apareix el concepte de *calc* com a conseqüència de la influència subordinadora de la llengua forastera, de la llengua patró. El *DGLC* a *calc* i *calcar* no fa cap referència explícita a la llengua.

2.10. RESUM DE LA TERMINOLOGIA DE FABRA (1897-1934)

A la Taula 1 oferim un resum per anys dels termes objecte del nostre estudi:

Anys	Unitats lèxiques	
	'Dialecte terciari'	'Dialecte secundari'
1897	El català no ho és	
1901	El català no ho és	
1906	El català no ho és	
1913	L'asturià, «dialecte»	
1920	El bable, «dialecte espanyol»	L'andalús, «dialecte espanyol»
1924	Perill que el català ho sigui / dialecte lleonès	
1932 <i>DGLC</i>		«Parlar caracteritzat per un conjunt de particularitats locals Esp. Varietat regional d'una llengua»
1934	Risc que ho sigui	

Taula 1. Resum de la terminologia fabriana per anys. (Elaboració pròpia.)

11. A les *Obres completes*, *bable* només surt a la conversa recollida al § 2.6.

3. DISCUSSIÓ DELS RESULTATS

Com dèiem a la «Introducció», hem analitzat l'ús fabrià del terme *dialecte*. Fins on sabem, no hi ha hagut cap anàlisi de la noció fabriana d'aquest terme (excepte en Lamuela / Murgades 1984). Valguin les nostres conclusions com la nostra aportació en aquest terreny. En els textos de 1897 a 1934 Fabra rebutja la idea que el català sigui un dialecte de l'espanyol, com ho són el bable i el lleonès. Durant trenta-set anys argumenta que potser el català havia arribat a ser un dialecte terciari de l'espanyol, però que ja amb produccions literàries com la de Verdaguer i la feina que ell mateix anava fent havia recuperat l'estatus de llengua independent.

En tractar aquests dos conceptes, cal no oblidar que el *DGLC* s'havia anat publicant per fascicles entre 1931 i 1932, després de treballar-hi «intensament durant sis anys» (Mir / Solà 2007: 9); això vol dir des del 1926. Els textos on Fabra desenvolupa el concepte de *dialecte* són de 1897, 1901, 1906, 1913, 1920, 1924 i 1934. No són textos contemporanis i el *DGLC* només recull l'accepció científica de *dialecte* («Parlar caracteritzat per un conjunt de particularitats locals | Esp. Varietat regional d'una llengua»). Hi ha dues diferències crucials:

a) El seu gènere textual: d'una banda, conferències i articles on Fabra tenia espai i temps per a desenvolupar els conceptes; de l'altra, una definició de diccionari, consistent en dos sintagmes nominals on Fabra havia de sintetitzar la noció fonamental.

b) L'accés que el lector té als textos: d'una banda, tres conferències que ens han arribat transcrits per tercers i tres articles del mateix Fabra; de l'altra, una definició elaborada pel mateix Fabra.

Tenint en compte aquestes dues diferències i la no contemporaneïtat dels textos, sembla clar que el *DGLC* confirma quina és la definició de *dialecte* que Fabra considera vàlida.

4. CONCLUSIONS

Els set textos d'entre 1897 i 1934 que ens han arribat de Fabra testimonien com durant trenta-set anys exposa que hi ha dues concepcions de dialecte —*dialecte terciari* o «llengua subordinada a una altra» i *dialecte secundari* o «varietat regional d'una llengua»—, que el català no és un dialecte en cap dels dos sentits —tot i que durant un temps hagi estat un dialecte terciari del castellà i que l'accepció vàlida de *dialecte* és la de «varietat regional d'una llengua».

FONTS PRIMÀRIES

- FABRA, Pompeu (2013 [1897]): «La definició de la llengua catalana», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 9, p. 323-324. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2013 [1901a]): «La definició de la llengua catalana», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 9, p. 326. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2013 [1901b]): «M[ONSIEUR]. FOULCHE DELBOSC», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 9, p. 631-634. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2013 [1906]): «De la castellanització del català», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 9, p. 330-334. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2006 [1913]): «Fenòmens de palatalització», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 7, p. 731-733. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2010 [1920]): «142 / 25 V 1920 / CXLIII», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 7, p. 271-272. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2013 [1924]): «L'obra de depuració del català», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 7, p. 271-288. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (2007 [1932]): «Diccionari general de la llengua catalana», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 5, p. 147-1960. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- FABRA, Pompeu (1934): «Discurs del President», dins *Jocs Florals de Bqrcelona*, 1934, p. 19-29, dins LAMUELA, Xavier / MURGADES, Josep (1984): *La teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema, p. 199-206.
- FABRA, Pompeu (2020): *Obres completes*. <<https://www.upf.edu/web/portalpompeufabra>>. [Consulta: setembre de 2020.]

BIBLIOGRAFIA

- ANDRÉS, Ramón d' (2022): Correu electrònic del 12/5/2022.
- COSERIU, Eugenio (1981): «Los conceptos de “dialecto”, “nivel” y “estilo de lengua” y el sentido propio de la dialectología», *Lingüística Española Actual*, 3, p. 1-32. 1ª versió: 1958.
- COSTA CARRERAS, Joan (2005): *Norma i variació sintàctiques: la concepció de Pompeu Fabra (1891-1948)*. <<http://www.tdx.cat/handle/10803/7816;jsessionid=381D6FC8835A95F88CB84B85DBCC5501.tdx2>>.

- COSTA CARRERAS, Joan (2009): *La norma sintàctica del català segons Pompeu Fabra*. Múnic: Peniøpe. Consultable a: <<http://repositori.upf.edu/handle/10230/26054>>.
- COSTA CARRERAS, Joan (en premsa): «Pompeu Fabra, entre la “llengua literària”, la “llengua standard” i la “llengua patró”».
- GARGALLO, José Enrique / BASTARDAS, Maria Reina (ed.) (2007): *Manual de lingüística romànica*. Barcelona: Ariel.
- JOSEPH, J. E. (1987): *Eloquence and power: The rise of language standards and standard languages*. Nova York: Basil Blackwell.
- LAMUELA, Xavier / MURGADES, Josep (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- METZELTIN, Miguel (2004): *Las lenguas románicas estándar (historia de su formación y su uso)*. Uviéu: Academia de la Llingua Asturiana.
- METZELTIN, Miguel (2007): «Del Renacimiento a la actualidad (i). Procesos de codificación de las lenguas románicas», dins Gargallo / Bastardas, (ed.): *Manual de lingüística romànica*. Barcelona: Ariel, p. 147-198.
- [MIR, Jordi; SOLÀ, Joan (2007)]: «Nota dels directors», dins MIR i SOLÀ (dir.) (2006): *Pompeu Fabra. Obres completes*. Vol. 3. *Articles erudits. Gramàtiques francesa i anglesa*. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll, p. 9-11.
- MURGADES, Josep (2008): «Notícia i tast de més textos desconeguts de Fabra», *Els Marges*, 84, p. 87-96.
- MURGADES, Josep (2013): «I. Textos d'interès lingüístic i professional», dins MIR, Jordi / SOLÀ, Joan (ed.): *Obres completes*, vol. 5, p. 71-431. Barcelona / València / Palma: Edicions 62 / Edicions 3i4 / Moll.
- RAFEL, Joaquim, (ed.) (1983): *Converses filològiques I*. Edició crítica a cura de Joaquim Rafel i Fontanals. Barcelona: Edhasa.
- RAFEL, Joaquim, (ed.) (1984): *Converses filològiques II*. Edició crítica a cura de Joaquim Rafel i Fontanals, Barcelona: Edhasa.
- THOMAS, George (1991): *Linguistic purism*. Nova York: Longman.